

BK BIRLA CENTRE FOR EDUCATION

SARALA BIRLA GROUP OF SCHOOLS
SENIOR SECONDARY CO-ED DAY CUM BOYS' RESIDENTIAL SCHOOL
ANNUAL EXAMINATION (2024-25)
SANSKRIT (119)

Class : IX

MARKING SCHEME

Duration : 3 Hrs

Date : 18.02.2025

Max. Marks : 80

खण्ड 'क' भागः

अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

प्रश्न 01 गद्यांशान् ध्यानेन पठित्वा प्रश्नान् उत्तरत । (गद्यांश को ध्यान से पढ़कर प्रश्नों के उत्तर दीजिए।

(अ) एकपदेन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)

1X2=2

(i) मर्यादापुरुषोत्तमस्य श्रीरामस्य

(ii) 'चतुर्विंशति-साहस्री संहिता' इति नाम्ना

(iii) नारदमुनेः

(ब) पूर्णवाक्येन उत्तरत। (केवलं प्रश्नद्वयम्)

2X2=4

(i) वाल्मीकिः आदिकविः आसीत् अतः तस्य रचनां 'आदिकाव्यम्' इति कृत्वा विद्वांसः स्मरन्ति।

(ii) इदं कविना नारदमुनेः प्रेरणया ब्रह्मणः वचनेन च रचितम् ।

(iii) रामायणे श्लोकानां संख्या चतुर्विंशतिसहस्रं वर्तते

(स) भाषिककार्यम्। (भाषा संबंधी कार्य)। (केवलं प्रश्नत्रयम्) 1X3=3

(i) (घ) कविना

(ii) (घ) स्मरन्ति

(iii) (क) वाल्मीकिः

(iv) (घ) विद्वांसः

(द) अस्य गद्यांशस्य उचितं शीर्षकं लिखत ।

1X1=1

(इस गद्यांश के लिए उचित शीर्षक विकल्पों से चुनकर लिखिए। (Write an appropriate title)

रामायणम्

खण्ड ख

रचनात्मक कार्य (15 अंकात्मकः)

प्रश्न 02 भवान् देवव्रत शर्मा स्वगृहस्य समीपं जलसंरक्षणं कर्तुम् इष्टति। एतदर्थं भवान् नगरनिगमस्य आयुक्तं सहायताये पत्र लिखति। मञ्जूषायाः समुचितानि पदानि चित्वा स्वपत्रं पूरयतु भवान् $\frac{1}{2}X10=5$

आप देवव्रत शर्मा हैं, आप अपने घर के पास जल संरक्षण करना चाहते हैं। इसके लिए आप नगर निगम आयुक्त को सहायता के लिए लिखे पत्र को मञ्जूषा से उचित शब्द को चुनकर पूर्ण कीजिए और अपनी उत्तरपुस्तिका में पुनः लिखें

(i) मोहालीनगरम्

पञ्जाब-प्रान्तम्

दिनाङ्कः 00.01.2025

सेवायाम्,

श्रीमन् आयुक्तमहोदयः

(ii) नगरनिगमः

मोहालीनगरम्

विषयः जलसंरक्षणावं शासनस्य सहायता-यायनम् महोदय,

अहं (iii) अत्र सप्तमे खण्डे (सेक्टर) निवसामि। इदानीम् अस्य क्षेत्रस्य जनाः (iv) जलाभावस्य अनुभवं कुर्वन्ति।

भविष्ये अस्याः समस्यायाः (v) समाधानम् कर्तुम् अहं स्वगृहे जलस्य (vi) संरक्षणम् कर्तुम् इच्छामि अतः शासनस्य

(vii) सहायताम् इच्छामि।

भवान् नगरनिगमात् साधनरूपे तकनीकरूपे च यां सहायतां कर्तुम् (vii) समर्थः अस्ति, कृपया शीघ्रमेव लिखतु।
अहं भवताम् (ix) आभारी भविष्यामि।
भवतां पचोत्तरं प्रतीक्ष्यमाणः ।

भवदीयः
(x) देवव्रतः
गृहसंख्या 16, खण्डः-7
मोहालीनगरम्

प्रश्न 03 मञ्जूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया 'मम दिनचर्या' इति विषयम् अधिकृत्य संस्कृते एकं अनुच्छेदं लिखत- 1X5=5
बॉक्स में दिए गए शब्दों का प्रयोग करते हुए 'मेरी दिनचर्या' विषय पर संस्कृत में एक अनुच्छेद लिखें:

मञ्जूषा

भजामि, स्वपिमि, प्रातःकाले, पाठान्, ईश्वरं, भोजनं करोमि, उद्याने, विद्यालयात्, क्रीडामि, सप्तवादने, रात्री, पठामि
शब्दानां सहायतया शुद्धानि पञ्च वाक्यानि (स्वच्छंद उत्तरं स्वीकारणीयम्

अथवा

प्रदत्तशब्दानां सहायतया अधोलिखितस्य चित्रस्य वर्णनं संस्कृते पञ्चसु वाक्येषु कुरुत-
दिए गए शब्दों का प्रयोग करते हुए, नीचे दिए गए चित्र का संस्कृत में पाँच वाक्यों में वर्णन करें:

मञ्जूषा

बन्दी, आरक्षकः, धन्येनन, भवनानि, जनसम्मर्दः, वृक्षाः, नयति, दर्शकाः, प्रमुदिताः, अनुसरन्ति
शब्दानां सहायतया शुद्धानि पञ्च वाक्यानि (स्वच्छंद उत्तरं स्वीकारणीयम्

प्रश्न 04 अधः एका कथा लिखिता अस्ति। तस्यां कानिचित् पदानि रिक्तानि सन्ति। मञ्जूषायां दत्तानि पदानि सहायतायै ।
तानि पूरयित्वा कथां पुनः उत्तरपुस्तिकायां लिखत। 1/2X10 =5
(नीचे एक प्रेरक संस्मरण लिखा है। उसमें कुछ पद रिक्त हैं। उन्हें पूर्ण करके संस्मरण को पुनः उत्तर-पुस्तिका में लिखिए। सहायता के लिए मञ्जूषा में पद दिए गए हैं।

यदा श्रीरामः लक्ष्मणश्च देवी सीताम् (i) प्रतिवनम् अन्विष्यन् हनुमन्तं मिलित्वा (ii) ऋष्यमूकपर्वतम् अगच्छताम्। तदा वानरराजः सुग्रीवः तौ कानिचिद् आभूषणानि अदर्शयत्। तानि च आभूषणानि सीतायाः एव सन्ति इति अवलोकयितुं तौ प्रार्थयत्। तदा श्रीरामः (iii) अश्रुपूणनित्राभ्यां तानि आभूषणानि अपश्यत् । ततः सः (iv) भावविभोरः भूत्वा प्रियम् अनुजं लक्ष्मणमपि (v) अवलोकनार्थम् अयच्छत् । तत्पश्चात् भ्राता लक्ष्मणः ज्येष्ठभ्रातरं (vi) श्रीरामम् अवदत् - "ज्येष्ठभ्रातः! अहं (vii) भ्रातृजायायाः मस्तकश्रृंगार, कङ्कणं, कटिबन्धनं (viii) भ्रातृजायायाः न जानामि परम् नित्यं (ix) चरणवन्दना करणात् इदं (x) नूपुरम् अवश्यमेव जानामि यत् इदं खलु मम भ्रातृजायायाः एव सन्ति।

अथवा

निम्नलिखितम् संवादं मञ्जूषाप्रदत्तपङ्क्तिसहायतया पूरयित्वा पुनः लिखत।
(निम्नलिखित संवाद को मञ्जूषा में दिए गए पंक्तियों की सहायता से पूरा करके पुनः लिखिए।
एकः छात्रः स्वामी विवेकानन्द विषये स्वशिक्षकेण सह संवादं करोति । तं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयतु भवान् -

- शिक्षकः - भोः छात्राः! वदन्तु भवन्तः अस्माकं देशस्य राष्ट्रसन्तः कः?
विनीतः - (i) महोदय ! अस्माकं देशस्य राष्ट्रसन्तः स्वामी विवेकानन्दः अस्ति ।
शिक्षकः - उत्तमं पुत्र ! तस्य बाल्यावस्थायाः किं नाम आसीत् ?
विनमः - मान्यवर ! (ii) तस्य बाल्यावस्थायाः नाम श्री नरेन्द्र दत्तः आसीत् ।
शिक्षकः - अतीव सुन्दरम्। तस्य आध्यात्मिकः गुरुः कः आसीत् ?
विद्याभूषणः - गुरुवर! (iii) तस्य आध्यात्मिकः गुरुः सन्तशिरोमणिः श्रीरामकृष्णः परमहंसः आसीत् ।
शिक्षकः - सः कुत्र गत्वा भारतीयवेदान्तस्य प्रचारम् अकरोत् ?
मेधार्थी - (iv) सः अमेरिकादेशस्य शिकागो नगरं गत्वा भारतीयवेदान्तस्य प्रचारम् अकरोत् ।
शिक्षकः - स्वामिविवेकानन्दः कस्याः संस्थायाः स्थापनाम् अकरोत् ?
आरुणिः - गुरुदेव ! (v) स्वामिविवेकानन्दः रामकृष्णमिशन इति संस्थायाः स्थापनाम् अकरोत् ।

- प्रश्न 05 स्थूलपदेषु सन्धिच्छेदम् अथवा सन्धिं कृत्वा उत्तरपुस्तिकायां लिखत- (प्रश्न त्रयम्) 1X3=3
 (स्थूल पदों में सन्धि अथवा सन्धिच्छेद करके उत्तर पुस्तिका में लिखिए।
 (i) एषः (गै+ अकः) गायकः कदा गास्यति ?
 (ii) (यदि + अपि) यद्यपि सा बालिका तथापि तस्याः उत्साहः अतुल्यः ।
 (iii) सा बालिका नृत्यकलायां (पारङ्गतः) पारं + गतः अस्ति ।
 (iv) कामात् (क्रोधः + अभिजायते) क्रोधोभिजायते ।
- प्रश्न 06 स्थूलपदेषु समासम् अथवा विग्रहं विकल्पेभ्यः चित्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत - (प्रश्न त्रयम्) 1X3=3
 (स्थूल पदों में समास अथवा समास विग्रह विकल्पों से चुनकर उत्तरपुस्तिका में लिखिए।
 (i) (क) पाठकस्य गुणाः
 (ii) (घ) मुखं कमलम् इव
 (iii) (ग) माता च पिता च
 (iv) (क) विद्यायाः आलयम्
- प्रश्न 07 स्थूलपदानाम् 'प्रकृतिप्रत्ययः' पृथक् संयोगाय शुद्धं उत्तरं चित्वा उत्तरपुस्तिकायाम् लिखत।(प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4
 (स्थूल पदों के प्रकृति-प्रत्यय अलग अथवा संयुक्त करके विकल्पों से शुद्ध उत्तर को चुनकर उत्तर-पुस्तिका में लिखिए।)
 (i) (ग) पूज् + अनीयर्
 (ii) (ख) आ + नी + तव्यत्
 (iii) (ख) गच्छन्ती
 (iv) (घ) सेवमानः
 (v) (ग) धैर्यवान्
- प्रश्न 08 अधोलिखितेषु वाक्येषु अङ्केषु दत्तं समयं संस्कृतशब्दैः उत्तरपुस्तिकायां लिखत- (प्रश्न त्रयम्) 1X3=3
 निम्नलिखित वाक्यों में अंकों में दिए गए समय को संस्कृत शब्दों में लिखिए
 (i) प्रातः (5:30) सार्धं पञ्चवादने उत्तिष्ठति ।
 (ii) ततः (7:45) पादोन अष्टवादने विद्यालयं गच्छति ।
 (iii) अपराह्णे (2:00) द्विवादने विद्यालयात् आगच्छति ।
 (iv) रात्रौ (10:15) सपाद दशवादने पठित्वा स्वपिति ।
- प्रश्न 09 मञ्जूषायां प्रदत्तपदसहायतया उचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखत- (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4
 (i) कक्षायां छात्राः अपि वदन्ति ।
 (ii) रामः तु पुरुषेषु ऋषभः एव अस्ति ।
 (iii) पुरा त्वमेव मम सुहृद् आसीत् ।
 (iv) श्रमं विना विजयः न ।
 (v) प्रतिस्पर्धायां कच्छपः वृथा चलति
- प्रश्न 10 अधोलिखितेषु पदेषु उचितं विभक्तिपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत - (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4
 (नीचे लिखे पदों में से उचित पद चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए।)
 (Fill in the blanks of the following sentences with the correct words.)
 (i) (ख) वाटिकायाम्
 (ii) (ख) भारतस्य
 (iii) (क) गृहात्
 (iv) (ख) बालकेभ्यः
 (v) (घ) पुत्रेण

- प्रश्न 11 कोष्ठके प्रदत्तनिर्देशानुसारं शब्दरूपस्य उचितविभक्तिपदेन रिक्तस्थानानि पूर्यत - (प्रश्न चतुष्टयम्) 1X4=4
 (कोष्ठक में दिए गए निर्देशानुसार निम्नलिखित उचित विभक्ति शब्द से खाली स्थानों को भरिए)
 (i) (क) कमलायाः
 (ii) (ख) स्वर्गात्
 (iii) (ख) कविभिः
 (iv) (क) पतयः
 (v) (ग) अनुजां

- प्रश्न 12 धातुरूपानुसारं विकल्पेभ्यः उत्तरं चित्वा वाक्यानि प्रपूर्य उत्तरपुस्तिकायां पुनः लिखत - (प्रश्न त्रयम्) 1X3=3
 विकल्पों में से धातु रूप के अनुसार उत्तर चुनकर रिक्तस्थान भरें और उत्तर पुस्तिका में पुनः लिखें -
 (i) (क) अस्ति
 (ii) (घ) असि
 (iii) (क) करोतु
 (iv) (घ) भविष्यति
 (v) (क) अपठन्

खण्ड घ

पठितावाबोधनम् (27 अंकात्मकः)

- प्रश्न 12 अधोलिखितं गद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-
 नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें
- I. एकपदेन उत्तरत- (एक शब्द में उत्तर दीजिए। (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½X2=1
 (i) मातापित्रोर्भक्तः
 (ii) वृत्त्यर्थं
 (iii) पतिव्रतया
- II. पूर्णवाक्येन उत्तरत- (पूर्णवाक्य में उत्तर दीजिए। (प्रश्नद्वयम्) 1X2=2
 (i) स्वधर्मं चर, येन आशु परं श्रेयः अवाप्स्यसि।
 (ii) ज्ञानविघ्नोऽहङ्कारः
 (iii) धर्मव्याधश्च दृष्ट्वा एव तं मुनिम् अभाषत- "ब्रह्मन्! किं पतिव्रतया तया इह त्वं प्रेषितः"?
- III. निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2
 (i) (ख) मांसानि
 (ii) (क) सः मुनिः
 (iii) (ग) स्वधर्मं
- प्रश्न 13 अधोलिखितं पद्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-
 नीचे दिए गए पद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें
- I. एकपदेन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) ½X2=1
 (i) गौरवं
 (ii) अधः
 (iii) पयोधीनाम्
- II. पूर्णवाक्येन उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2
 (i) पयोदानां स्थितिः उच्चैः ।
 (ii) गौरवं दानात् प्राप्यते ।
 (iii) वित्तस्य सञ्चयात् गौरवस्य हानिः भवति ?
- III. निर्देशानुसारम् उत्तरत- (केवलं प्रश्नद्वयम्) 1X2=2
 (i) (घ) वित्तम्
 (ii) (ग) उच्चैः
 (iii) (ख) पयोदानाम्

प्रश्न 14 अधोलिखितं नाट्यांश पठित्वा निर्देशानुसार प्रश्नान् उत्तरत-
नीचे दिए गए गद्यांश को पढ़ें और निर्देशानुसार प्रश्नों के उत्तर दें

- I. एकपदेन उत्तरत (केवल प्रश्नद्वयम्) $\frac{1}{2} \times 2 = 1$
- (i) वंशपरम्पराप्राप्तम्
(ii) राजा जनकः अष्टावक्रस्य दर्शनैः आत्मनं धन्यं मन्यते ?
(iii) प्रजायाः सकाशाद्
- II. एकवाक्येन उत्तरत (केवल प्रश्नद्वयम्) $1 \times 2 = 2$
- (i) अष्टावक्रः राजाजनकात् धनं एतत् प्रजायाः सकाशाद् आगतम् अतः नेच्छति स्म
(ii) शरीरस्य अध्यक्षः आत्मा
(iii) अष्टावक्रेण अन्ते राज्ञः मनं स्वीकृतम् ?
- III. निर्देशानुसारम् उत्तरत (केवल प्रश्नद्वयम्) $1 \times 2 = 2$
- (i) (ग) मनसे
(ii) (ख) आत्मा
(iii) (क) राज्यं

प्रश्न 15 अधोलिखित वाक्येषु रेखांकित पदम् आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत - $1 \times 5 = 5$

- नीचे दिए गए वाक्यों में रेखांकित पद के आधार पर प्रश्न निर्माण कीजिए
- (i) तन्तुवायः कम् अभिवाद्य गृहं प्रयाति ?
(ii) न केषु वयः समीक्ष्यते ?
(iii) चन्दन पादपस्य मूलं कैः आश्रितं ?
(iv) श्वेतकेतुः कस्य फलम् आहरति ?
(v) मुनिः कया पीडितः अभवत् ?
(vi) विष्णुशर्मा कान् शिक्षयति ?

प्रश्न 16 मञ्जूषातः समुचितपदानि चित्वा अधोलिखितश्लोकस्य अन्वयं पूरयित्वा पुनः लिखत - $\frac{1}{2} \times 4 = 2$

मञ्जूषा से उचित शब्द चुनकर निम्नलिखित श्लोक के अन्वय को भरकर पुनः लिखें
अन्वयः- एकः (i) गुणी पुत्रः वरम्, (ii) मूर्खशतानि अपि च न वरम् । एकः (iii) चन्द्रः तमः हन्ति, च
(iv) तारागणैः अपि न (हन्यते) ।

अथवा

अन्वयः- छायाम् (i) अन्यस्य कुर्वन्ति, स्वयम् आतपे (ii) तिष्ठन्ति, फलानि अपि (iii) परार्थाय, वृक्षाः सत्पुरुषाः
इव (iv) भवन्ति ।

प्रश्न 18 अधोलिखितकथां मञ्जूषाया प्रदत्तपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा पुनः लिखत- $\frac{1}{2} \times 10 = 5$

मञ्जूषा में दिए गए शब्दों से रिक्त स्थान भरकर नीचे दी गई कहानी को पुनः लिखिए -

एकदा उज्जयिन्यां (i) माधवः नाम ब्राह्मणः अवसत्। सः धनहीनः परं (ii) विद्वान् आसीत्। एकस्मिन् (iii) दिवसे तस्य पत्नी स्वनवजातं (iv) शिशुम् तस्य रक्षायाम् (v) अवस्थाप्य स्नातुम् अगच्छत। अथ ब्राह्मणः राज्ञा श्राद्धार्थं निमन्त्रितः। ब्राह्मणः (vi) सहजदारिद्र्यात् अचिन्तयत्- "यदि शीघ्रं तत्र न गमिष्यामि तर्हि अन्यः (vii) कश्चित् श्राद्धार्थं वृत्तो भविष्यति तदा मम (viii) वस्तुहानिः भविष्यति। इदं चिन्तविश्या माधवः चिरकालपातितं (ix) स्वामिभक्तम् नकुलम बालकस्य रक्षायां व्यपस्थाप्य मम (x) राजगृहं श्राद्धम् ग्रहीतुं गतः।

===== समाप्तम् =====